

SÒCRATES (470-399 a.C.)

EL PROPÒSIT SOCRÀTIC

Si Gòrgies deia que és just allò que convé al més fort, serà així si ningú no és capaç de demostrar (de convèncer els altres) que consisteix en una altra cosa. Tothom pot tenir la idea de justícia que li plagui, però triomfarà la que sigui argumentada més convincentment, la qual, per tant, serà acceptada per la majoria. Sòcrates està totalment en contra d'aquest relativisme: allò que no és just no és just, encara que la majoria cregui el contrari. Cal, doncs, esbrinar en què consisteix l'autèntica justícia i si, de debò, la justícia és una virtut, com ho són la valentia, la generositat, la moderació, etc.

La majoria dels grecs de l'època haurien estat d'acord que les que acabem d'esmentar són virtuts bàsiques de tot bon ciutadà; caldria, tanmateix, aclarir com s'ha d'entendre cadascuna d'elles i, en definitiva, què cal entendre per *virtut*, és a dir, què és allò que fa que una acció determinada sigui virtuosa. L'objectiu, per tant, serà arribar a una **definició general** de virtut per la qual totes ho són. I això és important perquè no es pot ser virtuós si prèviament no se sap què és la virtut, de la mateixa manera que no es pot ser just si no se sap què és la justícia.

La recerca d'aquestes definicions serà, doncs, la tasca bàsica de la investigació socràtica. Aquest és l'aspecte que va contribuir a fer que se'l confongués amb els sofistes, ja que una de les qüestions bàsiques que plantejaven era si la virtut, de la qual ells precisament es consideraven mestres, podia ser ensenyada. Si Sòcrates hagués formulat una definició de virtut, s'hauria situat al mateix nivell que ells, i l'única cosa que hauria pogut fer era argumentar-la per tal que, en el debat públic, hagués vençut la seva opinió enfront de la dels altres. Però Sòcrates va canviar el plantejament: ell no sap què és la virtut, però sap que no és allò que defensen els sofistes, perquè allò que sigui la virtut no depèn de la força argumentativa sobre la qual pugui recolzar una opinió.

Així doncs, el primer pas per descobrir l'autèntica naturalesa de la virtut serà el reconeixement de la pròpia ignorància. Però no es tracta de la ignorància de l'inculte, sinó d'allò que podríem anomenar una «ignorància sàvia», tal com ens ho deixa entreveure ell mateix en un passatge de l'*Apologia*. Ens hi explica que va quedar molt sorprès quan, arran d'una consulta d'un amic seu, l'oracle de Delfos va contestar que a Grècia no hi havia ningú més savi que ell. Com que l'oracle no podia equivocar-se però ell tenia consciència de no saber res, va decidir esbrinar quin sentit podia tenir aquesta afirmació investigant si aquells que passaven per ser més savis que ell ho eren de debò. Després d'interrogar-los, s'adonà que prou creien saber molt, però que en realitat no sabien res, de manera que arribà a la conclusió que ell era més savi en aquest punt: que «ells es pensen saber alguna cosa no sabent res, mentre que jo, com que no sé res, no penso que sé». (*op. cit.*) Sòcrates, doncs, només sap una cosa: que **no sap res més**, i això el converteix en el més savi.

EL MÈTODE SOCRÀTIC

El primer que cal, doncs, per arribar a descobrir què és la virtut, és no tenir-ne una idea equivocada. Així és com comença el mètode pedagògic de Sòcrates: demostrar a aquell que es creu savi que no ho és. Com ho fa? A través de preguntes. Si es tracta de saber en què consisteix la valentia, per exemple, busca aquell qui té fama de ser valent i, atès que Sòcrates creu que no es pot ser valent sense saber què és la valentia, li demana que la hi defineixi. L'altre li respon, per exemple, que un soldat és valent quan roman al seu lloc malgrat el perill que comporta. Sòcrates posa, a continuació, diverses objeccions: si aquest soldat, per simple tàctica, en acostar-se l'enemic deixa el lloc per fer una maniobra a fi d'atacar millor, ja no és valent? A més, només els soldats són valents? Davant d'això, l'interrogat assaja una altra definició, i novament Sòcrates la hi rebutja mitjançant altres objeccions, fins que l'interlocutor, contradicció rere contradicció, queda completament confós. Aquí acaba la primera part del mètode, anomenada **ironia**.

Arribat en aquest punt, l'interrogat pot tenir dues reaccions contràries: o bé s'enutjarà contra Sòcrates i l'acusarà de sofista, de capciós i d'utilitzar l'art de la retòrica per posar en ridícul els altres, o bé acceptarà la seva ignorància i reconeixent que creia saber una cosa que no sabia. En el primer cas, Sòcrates s'haurà creat un enemic que, a l'hora del judici, votarà per la condemna. En el segon, l'interlocutor, perplex, li demanarà que sigui Sòcrates mateix qui li defineixi què és, en aquest cas, la valentia. Però Sòcrates contestarà que ell tampoc no ho sap, de manera que sembla que s'ha arribat a un atzucac: si ningú no ho sap, com es podrà arribar al coneixement? Qui els ho podrà ensenyar?

Aquí Sòcrates exposarà un altre dels seus convenciments: de fet, sí que ho sabem; **la veritat és en la nostra ànima**, però hi és com amagada, com adormida, i cal fer-la aparèixer. Si ho pensem seriosament, si *re-flexionem*, en el sentit literal de la paraula, és a dir, si girem la mirada, en comptes de fer-ho cap enfora, cap al nostre interior.

Per això Sòcrates adoptà com a lema aquella màxima que presidia el temple de Delfos: «**Coneix-te a tu mateix**». No és pas tasca fàcil, però en això sí que Sòcrates ens pot ajudar. Ell, segons diu, ha rebut de la divinitat el do, i l'habilitat, de la seva mare, que era llevadora; això sí, amb una diferència: si la seva mare sabia fer néixer cossos, ell sap fer néixer ànimes i ens pot ajudar en el nostre infantament de la veritat. I així és com comença la segona part del seu mètode, anomenada **maièutica**, que vol dir precisament 'l'acció de la llevadora'. A través del diàleg, de l'ajuda mitjançant preguntes i respostes, l'interlocutor anirà traient cap enfora tot el seu saber. 🌀

I quina és la finalitat d'aquest diàleg maièutic? Doncs, ja ho hem dit: arribar a la **definició** de la virtut de què es tracta i, en definitiva, de la de la virtut en general. Els resultats, però, semblen descoratjadors: en els diàlegs socràtics que va escriure Plató no s'hi arriba pràcticament mai. Ben segur que aquests diàlegs

volen ser justament una **propedèutica**, un camí cap a la recerca de la veritat. És ben difícil, certament, poder donar una definició universal aplicable a tots els casos possibles, però aquest és l'objectiu: saber cap on cal dirigir les investigacions, i, a més, mai no se n'ha d'estar prou satisfet, ja que la veritat és profunda i transcendeix tots els casos particulars.

TEORIA MORAL: L'INTEL·LECTUALISME ÈTIC

No podria ser que s'arribés a un coneixement teòric perfecte però que no fos dut a la pràctica, com la d'aquell físic que coneix tot allò que es refereix a la velocitat, però que és un imprudent conduint? Segons Sòcrates, això no pot passar respecte de la virtut: el qui sap què és la virtut serà virtuós, el qui sap què és la bondat, serà un home bo. És impossible que algú sàpiga que una acció és millor que una altra i faci aquesta altra. Per què? Perquè qui coneix realment la bondat sap que només fent el bé serà feliç, i ningú no vol ser desgraciat a posta. Algú podria dir: un assassí sap que matar no és una acció bona, i, en canvi, bé mata. Sòcrates replicarà que, si ha mort una persona per robar-la, per exemple, és perquè en aquell moment estava convençut que, per a ell, era millor tenir aquells diners que no pas respectar la vida de la persona assassinada. I, per tant, ha fet allò que ha cregut millor, el que passa

és que està equivocat. No hi ha ningú realment dolent, el que hi ha són ignorants: es pensen que seran feliços comportant-se d'una manera determinada, però això no és més que ignorància, perquè no saben en què consisteix realment la bondat. Per tant, per Sòcrates **saber, bondat** (entesa com a pràctica de la virtut) i **felicitat** coincideixen. L'autèntic savi és aquell que sap què és la virtut i, si ho sap, serà bo necessàriament (la practicarà) i, en conseqüència, serà feliç.

Aquesta visió s'ha qualificat d'*intel·lectualisme ètic*: la moral és només una qüestió de coneixement; quan la ment veu clara una cosa, la voluntat no s'hi pot oposar. La visió ètica grega sempre va tenir, en general, una tendència cap a l'intel·lectualisme, però Sòcrates la va portar a l'extrem. Com veurem aviat, el seu deixeble Plató ja la va atenuar, però no es va trencar clarament fins que el cristianisme, que va introduir en el món grec la visió hebraica, va aportar-hi el concepte de *pecat*: fer allò que un sap que no està bé, perquè és una prohibició divina.

Selecció de fragments de BAIG, A. i altres, Forum. Història de la filosofia. Teide.